

Njai Inem, slachtoffer van de contractarbeid in Nederlands-Indië *door Els Moor*

Bij uitgeverij In de Knipscheer in Haarlem-Nederland, verscheen in 2014 'Njai Inem. Kroniek van een steen' van de Nederlandse auteur Barney Agerbeek. Deze schrijver werd in 1948 in Nederlands-Indië geboren en verhuisde in 1952 met zijn ouders naar Nederland. In de negentiger jaren werkte hij viereneenhalf jaar in Indonesië.

Een 'njai' was in de koloniale plantagetijd in Nederlands-Indië een inheemse vrouw die gedwongen werd samen te leven met een Nederlandse man, haar 'toean' (meester). Zij was zijn persoonlijke verzorgster en moest met hem het bed delen, of ze dat nou wilde of niet.

Dat gebeurt in deze roman met het meisje Inem, belangrijkste personage in het verhaal. Ze werd geboren in een Javaans dorp, Muntilan, en groeide daar op in een goed gezin. Als ze zestien jaar is neemt ze met een groep jongeren uit haar dorp, onder hen haar hartsvriendin Siti en haar vriend Djodo, het besluit om te vertrekken naar Sumatra, waar ze op een rubberplantage als contractarbeiders kunnen werken. Een delegatie van die plantage is naar Muntilan gekomen en biedt de jongeren een driejarig contract aan en een financieel voorschot voor de reis- en andere kosten. Na veel twijfel en overleg gaan ze erop in. Dit omdat de inheemse bevolking op Java vreselijk arm is en er geen werk voor jongeren is. Zo is het ook in het gezin waar Inem toe behoort. Ze hebben nauwelijks te eten en de kinderen kunnen niet naar school. Deze jongeren willen hun families helpen met geld en tekenen met die optie een driejarig contract. De reis naar de plantage op Sumatra gaat per bus, trein, boot en ten slotte nog een eind lopen. Het duurt lang en is zwaar. Uiteindelijk komen ze doodmoe aan op de plantage waar ze door de 'mandoers' (leiders van de werkploegen) ingedeeld worden in het werkprogramma en hun slaapplaatsen krijgen in overvolle, rommelige ruimtes. Inem niet; zij wordt naar het huis van de plantagebaas, de 'toean besar', gebracht en hoort daar dat ze zijn 'njai' moet worden. Ze praat met de vriendelijke huishoudster Ibu en zegt: 'Moet ik zijn njai worden, Ibu? Kan ik niet zeggen dat ik op het land wil werken? Met mijn vrienden?' Ibu glimlacht en schudt haar hoofd. Dit gaat dus gebeuren met Inem; ze leeft in een luxe huis, heeft ruim voldoende te eten, doet huishoudelijk werk... Maar

behalve dat ze haar 'toean' moet verzorgen, moet ze ook met hem slapen en seksueel contact hebben. Dat laatste zeer tegen haar zin. Dit is de hoofdlijn in de roman waarvan het bijzondere is dat het leven van de inheemse arbeiders op de plantages niet vanuit de Nederlandse kolonialen beschreven wordt, maar vooral vanuit het perspectief van de inheemse contractarbeiders zelf. De ondertitel 'Kroniek van een steen' zal daar ook betrekking op hebben. De roman bestaat uit zes delen en ieder deel begint met een citaat uit een bekende roman in de wereldliteratuur met vergelijkbare thematiek. Bij deel zes is dat van Wislawa Szymborska uit 'Gesprek met een steen, Zout' (1962): 'Ik klop op de deur van de steen./ "Ik ben het, doe open"/ "Ik heb geen deur", zegt de steen.' Als haar beste vriendin Siti terug gaat naar haar dorp, omdat ze totaal van de kaart is wanneer haar vriend Djodo doodgeslagen wordt door een 'mandoer', overdenkt ze: 'Dagelijks hoor ik wat mensen moeten ondergaan en voel ik woede en onmacht. De dood van Djodo is nooit lang uit mijn gedachten. Dan zie ik de behuilde ogen van Siti. Met haar kon ik over alles praten. Nu zwijg ik over mijn ware verlangens, over mijn wanhoop en mijn schaamte. Alles hou ik binnen, een steen in mijn borst.' (p. 159)

De thematiek, hoe onmenselijk de inheemse contractarbeiders vaak behandeld werden op plantages van rijke Hollanders, is er een waarover Hollanders niet graag schrijven en al helemaal niet vanuit het perspectief van de 'slachtoffers'! Hier gebeurt dat wel. Inem komt vaak aan het woord, in de ik-vorm, over het zware leven van haar vrienden op de plantage, hoe wreed de 'mandoers' kunnen zijn. Maar aan ieder goed verhaal zitten altijd menselijke en onmenselijke kanten en zo is het ook met deze roman. De 'toean' met wie Inem het bed moet delen, al wil ze dat absoluut niet, heeft ook zijn goede kanten, kan heel menselijk zijn. Hij luistert bijvoorbeeld naar de klachten van Inem over hoe haar vrienden door de 'mandoers' behandeld worden en hij ontslaat er zelfs enkele, de meest wrede en pepert de andere in dat ze zich volgens de regels moeten gedragen, wel streng, maar niet wreed. Ook over de dood van Djodo heeft ze het en hoe slecht zijn vriendin Siti er aan toe is. Ook haar helpt hij zoveel hij kan, om weg te komen en haar dorp te kunnen bereiken. Maar Inem blijft twifelen aan hem. Zij wordt immers gedwongen om zijn 'njai' te zijn.

We krijgen zo een goed beeld van de Hollandse plantage-eigenaars: ze kunnen best menselijk optreden, maar ze blijven de koloniale bazen van de contractarbeiders, eigenlijk betaalde slaven. Dat alle mensen in wezen gelijk zijn, is nog ver te zoeken. We denken weer aan de steen in Inems borst!

Wat de vorm betreft legt de auteur de nadruk op de verschillen tussen de niveaus. Letterlijk worden de meningen van Inem en de 'toean' weergegeven, in de ik-vorm. In de tweede helft van het boek staan ze achter elkaar, Inem en haar 'toean', zelfs met verschillende lettertypes. In het begin van het boek worden passages over Inem afgewisseld: ik-passages en passages van de alwetende verteller. Ook met verschillende lettertypes. Prachtig hoe in deze korte roman vorm en inhoud een eenheid vormen. Agerbeek schrijft beeldend. Het boek leest prettig. De taal is niet ingewikkeld en spreekt de zintuigen aan. Er staan best veel Javaanse woorden tussen, zoals uiteraard 'njai' en nog veel meer menselijke functies, echte Javaanse gerechten, dranken en voorwerpen. Achterin is een alfabetische woordenlijst waarin je ze kunt opzoeken. Maar veel kennen we er ook van hier, van de Javanen, zoals 'warung' en 'tempeh'... De mensen hun ervaringen beleven we mee en het tropische landschap, dat prachtig is, wordt zo beschreven dat we het voor ons zien.

Een roman over contractarbeiders in Nederlands-Indië die de historische realiteit vanuit alle partijen weergeeft, het machtsoverwicht van plantage-eigenaars, die veel geld willen om later naar hun land terug te keren en er een heerlijk leven te leiden op hun oude dag en de arme inheemsen die er alles voor over hebben om na drie jaar met wat geld terug te keren naar hun behoeftige familie. Op een andere manier spelen deze situaties nog steeds in de maatschappij van nu!

Barney Agerbeek: 'NJAI INEM, kroniek van een steen'. Haarlem: In de Knipscheer, 2014. ISBN 978-90-6265-864-0

Bron: *De Ware Tijd Literair*, 18 april 2015